

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
6. Національний банк України. «Національний банк у липні застосував до трьох банків та шістнадцяти небанківських фінансових установ заходи впливу за порушення у сфері фінмоніторингу та валютного законодавства» URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-lipni-zastosuvav-do-troh-bankiv-ta-shistnadtsyati-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-za-porushennya-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva> (дата звернення: 03.09.2023).
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
8. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 №53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 03.09.2023).
9. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <https://data.gov.ua/dataset/6a534428-d898-47a4-8b43-bba954d01d28> (дата звернення: 03.09.2023).

Із практики почеркознавчих досліджень підписів, виконаних зі значним розривом у часі

Олена Дробишева,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0447-0408>, e-mail: 13335789@ukr.net

Оксана Смоліна,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5218-496X>, e-mail: oksanasmoll1972@gmail.com

Оксана Мацюк,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0948-3777>, e-mail: baffich@ukr.net

Звернуто увагу на необхідність удосконалення методичних підходів щодо почеркознавчих досліджень підписів, виконаних зі значним розривом у часі, наведено приклад з експертної практики, коли досліджувані підписи виконані відносно порівняльного матеріалу зі значним розривом у часі.

Ключові слова: ідентифікаційні почеркові ознаки; підпис; почеркознавче дослідження підписів, виконаних зі значним розривом у часі.

Forensic Handwriting Case Practices Regarding Examination of Substantially Time-Lapsed Signatures

Olena Drobysheva, Oksana Smolina, Oksana Matsyuk

This underscores the importance to refine methodological approaches for the forensic handwriting examination of signatures executed in the substantial time-lapsing manner. The research includes an illustrative case from the forensic handwriting practice case where the questioned signatures comparing to their reference material were executed with a considerable time lapse.

Keywords: handwriting identification features; signature; forensic handwriting examination of substantially time-lapsed signatures.

Аналіз практики проведення експертиз свідчить, що в судових і слідчих органах доволі часто виникає необхідність саме у розв'язанні питань дослідження підписів, виконаних зі значним розривом у часі. Тому удосконалення методики дослідження такого роду почеркових об'єктів є сьогодні однією з нагальних потреб. Нині експерти

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» проводять науково-дослідну роботу з теми «Удосконалення методики дослідження підписів, виконаних зі значним розривом у часі», яка сприятиме розширенню можливостей цього напрямку досліджень, розв'язанню ідентифікаційних та діагностичних завдань під час почеркознавчого дослідження зазначених почеркових об'єктів, а також отриманню необхідної додаткової інформації для об'єктивізації діяльності експерта-почеркознавця, дотримуючись принципів повноти та всебічності, та відповідно до сучасних вимог чинного законодавства і нормативно-правових актів [1]. Актуальність такої науково-дослідної роботи зумовлена необхідністю удосконалення алгоритму дій судового експерта під час проведення почеркознавчого дослідження підписів, виконаних зі значним розривом у часі, а також нових наукових стандартів та стандартів оформлення методики, удосконаленням криміналістичної техніки, з'явленням нових приладів, обладнання, засобів дослідження [2].

Для формування й удосконалення методик експертного дослідження необхідне вивчення процесу дослідження, установлення закономірностей і принципів, якими керуються експерти під час розв'язання завдань експертизи [3]. Із цією метою узагальнюють і аналізують експертну практику проведення конкретних експертних досліджень. У межах цієї наукової роботи авторами проведено узагальнення сучасної експертної практики СЕУ системи Мін'юсту України за останні 10—15 років щодо можливості розв'язання завдань із питань почеркознавчого дослідження підписів, виконаних зі значним розривом у часі. Зазначені почеркознавчі дослідження підписів є доволі частим явищем [4]. До того ж такими об'єктами є як підписи у досліджуваних документах, виконані у різний проміжок часу, так і підписи, виконані стосовно порівняльного матеріалу із розривом у часі [5].

Прикладом, де об'єктами дослідження були підписи, виконані зі значним розривом у часі відносно порівняльного матеріалу, є судово-почеркознавча експертиза, яку було проведено за справою, що набула широкого громадського резонансу [6].

До ННЦ ІСЕ від слідчого-криміналіста відділу Управління СБУ надійшла кримінальна справа, розпочата 26.09.1937 р. щодо виявлення та покарання так званих ворогів народу за часів масових репресій. На розв'язання судово-почеркознавчої експертизи було винесено питання щодо справжності підписів обвинуваченого священнослужителя В. у протоколі допиту, який був у вищевказаній справі. В. був 03.05.1873 р. народження і на момент складання досліджуваного документа йому було 64 роки. Досліджувані підписи мали такі транскрипції та зв'язність: «В» — «В-ахни» + безбуквені штрихи + розчерк — «крапка»; «В» — «В-ахни» + безбуквений штрих + розчерк; «В» — «крапка» — «В-ахни» + розчерк; були виконані простими рухами високого ступеня виробленості в середньому темпі з елементами уповільненості.

Розмір букв та безбуквених штрихів від великого до малого, розгін та розставлення середніх, нахил правий, напрямок лінії рядку майже паралельний або такий, що опускається (див. рис. 1).

Рис. 1. Досліджувані підписи від імені В.

Для порівняльного дослідження було надано вільні зразки підпису В. (понад 50) і почерку (понад 100 арк.) у двох метричних книгах Єкатеринославської Духовної Консistorії у Миколаївській церкві села Пушкарівка Верхньодніпровського повіту за 1915 та 1916 рр.

Метрична книга — паперовий реєстр, формуляр для офіційної реєстрації актів громадянського стану. У метричних книгах духовенство реєструвало акти громадянського стану членів церкви: хрещення (народження), вінчання (шлюб), поховання (смерть) із фіксуванням днів і років народження, вінчання, смерті. Як уже зазначалось, В. був священнослужителем і заповнював ці книги, тому письмова практика у нього була дуже великою.

Зразки почерку В. були виконані високовиробленими рухами з високою координацією і ускладненою будовою (унаслідок заміни прямолінійних рухів на звивисті, повторення рухів, збільшення кількості та протяжності рухів та з елементами прикрашання). Темп письма швидкий, розмір букв від середнього до великого, розгін середній, нахил правий, зв'язність — від середньої до великої. Підписи мали таку транскрипцію: «В-ахнин» + розчерк, «Вахни» + безбуквені штрихи + розчерк або «Вахнин» + розчерк — «крапка» (див. рис. 2).

Рис. 2. Зразки підпису та почерку В.

Порівнянням кожного з описаних підписів зі зразками підпису та почерку В. експертом було встановлено збіг ступеня виробленості, розміру, розгону, нахилу та таких окремих ознак, як будови рухів за ступенем складності, форми рухів під час виконання та під час з'єднання елементів букв і розчерку, протяжності та розміщення рухів по вертикалі, розміщення точок початку та закінчення рухів під час виконання букв, безбуквених штрихів і розчерків підписів. Водночас експертом було встановлено розбіжності транскрипції підпису, темпу виконання (у зразках були відсутні елементи уповільненості) та деяких окремих ознак.

Дослідженням установлено як збіжні, так і розбіжні ознаки. Установлені в кожному випадку порівняльного дослідження збіжні загальні та окремі ознаки були визнані стійкими, суттєвими. Вони утворювали індивідуальну сукупність, достатню для категоричних висновків про виконання досліджуваних підписів самим В.

Виявлені в досліджуваних підписах розбіжності було пояснено спрощенням рухів під час виконання букв «В», зміною останніх букв підпису на безбуквені штрихи, зменшенням взаємної протяжності рухів по вертикалі та горизонталі під час виконання заключних письмових знаків підпису. Ці ознаки, а також елементи уповільненості були визнані такими, що з'явилися у підписному почерку В, оскільки досліджувані підписи були виконані у похилому віці та зі значним розривом у часі, а саме — через 21—22 роки відносно часу виконання порівняльного матеріалу.

Висновки, зроблені експертом під час проведення даної експертизи, сприяли відновленню історичних подій та виправданню жертв політичних репресій.

Отже, узагальнення та вивчення експертної практики необхідне для визначення ефективності наявних експертних методик, що дає змогу правильно окреслити першочергові задачі та напрями науково-дослідних розроблень у тій чи тій галузі судової експертизи.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 29.08.2023).
2. Рувін О. Г., Кримчук С. Г., Свінцицький А. В. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рекомен. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ, 2021. 102 с. URL: <https://cutt.ly/wmyLzdy> (дата звернення: 29.08.2023).
3. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 02.10.2008 № 1666/5 (зі змін та допов.). URL: <https://minjust.gov.ua/m/reestr-metodik-provedennya-sudovih-ekspertiz> (дата звернення: 29.08.2023).
4. Абросимова В. Г. До питання про ідентифікацію виконавця підпису, виконаного з великим розривом у часі відносно часу виконання порівняльних зразків. *Криміналістика та судова експертиза*. 2000. № 49. С. 65—69.
5. Гриненко Л. Г., Суєтнова О. І. Щодо питання про дослідження підписів, виконаних з розривом у часі. *Експертне забезпечення правосуддя на етапі судово-правової реформи* : зб. наук.-практ. мат-лів (до 10-річчя заснування Кримського відділення НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса). 2000. С. 35—38.
6. Архів ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» за 2019 р.

100-річчя розвитку теоретичних засад судово-економічної експертизи в Україні

Світлана Євдокіменко,

д-ка юрид. наук, проф., ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2924-6621>, evdokimenko_s_v@ukr.net

Дослідження розвитку економічних експертних досліджень за останні 100 років може надати матеріал, який дасть змогу виявити основні тенденції розвитку економічної експертизи в майбутньому, а зміни в соціально-економічному житті суспільства та держави призводять до суттєвої зміни сучасної злочинної діяльності, що обумовлює пошук та впровадження нових прийомів і засобів боротьби з економічними правопорушеннями.

Ключові слова: *судово-економічна експертиза; матеріальний збиток; економічна злочинність; криміналістичне вивчення.*